GRENDEL LAJOS

Négy hét az élet

REGÉNYRÉSZLET

Hugónak tetszett a történet, néha közbekuncogott, „nagy bestia lehetett a maga felesége, már bocsánat, Isten nyugosztalja, a nők mind bestiák, hát én aztán nagyon megtanultam, na, majdnem mind, vannak azért köztük szentek is, több mint a férfiak között. De maga jól túljárt az eszén, hazugságok nélkül nem sokra viszi az ember az életben”. S mintegy bizalmat a bizalomért cserébe, elárulta, hogy valaha ő is sokat hazudott, főleg gyerekkorában és főleg az apjának, ha a kedvébe akart járni, mert félt az apjától, nagyon félt, az apja rendőrtiszt volt, s ha nem volt szolgálatban, éjjel-nappal ivott, s ilyenkor kidülledt a vérben úszó szeme, és menetrendszerűen elagyabugyálta őt, mert „ha nem tanulsz engedelmességet, csavargó lesz belőled”. S akkor, ott, a vízimalomnál, az este bársonyos leple alatt, károrvendő röhögés tört fel Hugó torkából: „hát csavargó lettem így is, jól kibasztam vele, kár, hogy már nem él, és nem láthatja”. Hugót katonaiskolába íratta be az apja, jó messze innen, egy kelet-szlovákiai városba, ahol a kis Hugóból kötelességtudó, engedelmes, rendszerető nagy Hugót faragnak majd, pilótát, ejtőernyőst vagy tüzért, egyre megy, s a nagy Hugó egyszer ezért hálás lesz neki. De már a kis Hugó is hálás volt, hálás, hogy elkerülhetett a részeges, ordibáló apja mellől, s bár a katonaiskolát az első perctől kezdve utálta, azért az apját még a katonaiskolánál is jobban. De mostanában nem hazudik már. Leszokott róla, bár a dohányzásról is ilyen könnyen le lehetne szokni! „Ha semminek sincs értelme, akkor a hazudozásnak sincs.” Ez a csavargó-bölcsesség azonban nem hatotta meg Sanyit, ellenkezőleg, inkább a gyanakvás undok ördögét ébresztette föl benne. „Őszintén szólva” – mondja valaki, bárki, és akkor ő mérget vehet rá, hogy az illető valamit takargat előtte, mert őszintén csak a bolondok beszélnek és Klementina, akit éppen ezért néztek sokan bolondnak. Hugó is.

Hugó váltig állította, hogy ismerte Klementinát, ami persze nincs kizárva, „gyakran járt templomba, nem csak vasárnap, bokáig érő fekete köpeny volt rajta télen-nyáron, és azt beszélték róla a városban, hogy egy kicsit bolond, de azért nem kell félni tőle, senkit sem bánt, csak a rossz gyerekeket viszi el”. Sanyit úgy fölháborította ez a hajdani rosszindulatú szóbeszéd, mintha annyi sok év múltán nem lenne édes mindegy, hogy mit gondolt Klementináról az a sok tudatlan és öntelt kispolgár, akiknek a többsége ma már a jól megérdemelt, örök időre szóló

fizetetlen szabadságát tölti örök éjszakában a városi temető valamelyik parcellájában, míg odafönt Klementinának az angyalok hárfáznak naphosszat. Hugó azonnal megsejtette, hogy túllőtt a célon: „azért rendes asszony volt, én tudom, a mi családunkba is elkelt volna egy Klementina".

De javára vált-e Klementinának, hogy képtelen volt hazudni? Sanyi úgy okoskodott, hogy ha ez Klementinának megfelelt, akkor ez neki jó volt, s ha jó volt, akkor ez az ő magánügye, és abba senkinek ne legyen beleszólása, főként ne az olyanoknak, akiknek ravaszkodásból, hízelgésből, képmutatásból áll az egész életük, s az egyetlen őszinte cselekedetük az, hogy meghalnak, bár végeredményben ez sem az ő érdemük. Másfelől viszont Sanyinak azt is be kellett látnia, hogy az okoskodása némileg sántít. Az életben számos olyan helyzet adódik, amikor az őszinteség életveszélyes lehet, s ennek föl nem ismerése mentális retardációra vall. Az életösztön hibás működésére, más szóval, butaságra. De Klementina esetét illetően ezt állítani alighanem pontatlan, félrevezető és méltánytalan dolog lenne. Klementina nem volt buta! Az iskoláit is kitűnő eredménnyel fejezte be, jó nyelvérzéke volt, csak éppen... Csak éppen! Csak éppen az *élethez* volt buta. Az élethez mint *egészhez*. Sosem lett belőle teljes értékű felnőtt. Ez volt az, amit Sanyi, de talán Vilma néni és Sanyi anyja is irigyelt Klementinától, s ez volt az, ami viszont máskor mérhetetlenül irritálta őket. „Hiába, Klementina egy szent" – mondogatták némi lekicsinylő hangsúllyal, de annak tudatában is, hogy, bár egyikük sem szerette volna Klementina bőrére kicserélni a magáét, azért az élet valamely szigorúbb helyzetében vagy pillanatában jó lett volna a sorscsapásokat a Klementinára jellemző derűs, már-már együgyű mindent megértéssel viselni, ami csak a Klementinát felszínesen ismerő kívülálló számára tűnhetett flegmaságnak. Klementina világában, kívülről nézve, semmi sem volt a helyén, s mégis így volt benne rend.

És Sanyi azt sem tartotta kizártnak, hogy humorérzéke is volt, amolyan akasztófahumor, amit se Vilma néni, se Sanyi anyja nem értettek, vagy félreértették. A családi legendáriumban keringett Klementináról egy történet, amelyet később, amikor a veszély elmúlt már, sokszor emlegettek otthon vagy baráti asztaltársaságban, az idők múlásával talán egy kicsit kiszínezték és mitizálták is, de a lényegét ugyanúgy mondták el az ötödik vagy a tizedik alkalommal is, mint először. 1947 őszén „Damoklész kardja lebegett Vilma néniék feje fölött". Sanyi szülei, valahányszor fölidézték az 1947 őszén történteket, Damoklész kardjáról sosem feledkeztek meg, az úgy hozzátartozott a történethez, mint Akhilleuszhoz a pajzsa. Egy szeptemberi délelőttön Vilma néniékhez látogatók jöttek, tulajdonképpen jó ismerősök, majdhogynem barátok. Csak a két nő volt otthon, Zoli bácsi, Vilma néni férje, ebben a napszakban aktákat porolgatott az adóhivatalban, s hogy a látogatók a látogatásukat éppen ezért időzítették délelőttre, az csak később lett oly világos, mint a napfény, amely ezen az aszályos őszön kifogyhatatlannak tűnt. Vilma néni illetlenségnek tartotta, hogy valaki csak úgy, bejelentés nélkül, ráadá-

sul délelőtti dologidőben zavarja meg őt és Klementinát a házvezetés teendőinek ellátásában. Még akkor is, ha a betolakodók Gruberék, akiket más időpontban szívesen látnának a hajlékukban.

Gruberék akkoriban egy cukrászdát működtettek, nagyjából azon a helyen, ahol most a Kulacs áll, vagy annak közelében. Sanyi anyjának és apjának egybehangzó véleménye szerint Gruber Lajost inkább hentesnek nézte volna az ember, mint cukrásznak, mert a cukrászok többsége „finom mívű" ember, akiknek már a kecses mozdulatai láttán összefut az ember szájában valami dobostorta ízű nyál, míg Grubernek olyan vastag karja volt, hogy villanyoszlopnak is megfelelt volna, a mozdulatait pedig még Klementina sem nevezte volna kecsesnek. Mellette Gruberné még a valóságosnál is törékenyebbnek tűnt, bár kétségtelenül szálfaegyenes volt, mint két gombostűfejjel díszített seprűnyél. Mégis, ahogy az ilyen párok esetében néha lenni szokott, Emma volt a szókimondóbb és Lajos a félénkebb. Vilma néni rossz előérzettel engedte be őket az udvarra, Klementina csak később jött elő a konyhából. Nyilvánvaló volt, hogy Gruberék valami fontos és halaszthatatlan ügyben „sántikáltak", hogy Vilma néni szavait idézzük, s Vilma néni akkorra már megtanult félni a fontos és halaszthatatlan ügyektől. Tapasztalatból tudta már, hogy az ilyen ügyek semmi jóval nem kecsegtetnek.

Az íratlan illemszabályoknak megfelelően, Gruber nyitotta meg a témát. Körülményeskedve beszélt, „igen, hadovált", egyre jobban belegabalyodott a zavaros mondataiba, látszott rajta, hogy százszor inkább sütne tortákat túlórában, semmint hogy ebben a pokoli hőségben illő udvariassággal előadja nyilvánvalóan kényes mondandóját. Nem, Gruber Lajos nem volt a szavak embere, ő sokkal inkább a krémesek embere volt. Még mindig az udvaron ácsorogtak. Vilma néni arra is emlékezett, hogy Gruber Lajos áriáját valahonnan gerlebúgás festette alá. „Az a helyzet volt ez, amikor az ember minden lényegtelen apróságra is emlékszik, még évtizedek múlva is." Végül az történt, hogy a szikár, aszály szítta Emma egyszer csak elvesztette a türelmét.

„Azért jöttünk, drágám, hogy megnézzük a házat", mondta egy kicsit talán nyersen, de semmi esetre sem barátságtalanul.

Vilma néni nem értette, mi néznivalójuk van Gruberéknak az ő házukon.

„A mi házunkat?"

„Igen, a ti házatokat. Tudod...", mondta Emma határozott fellépése után most már Gruber Lajos is egy kicsit felbátorodva.

„Mit? Mit tudok?"

Gruber Lajos megint csak hebegett, ezért Emma vette most már végleg a kezébe az ügy lebonyolítását.

„Kiutalták nekünk."

„Mit?"

„A házatokat."

„Kik?"

„Hát a város.”

Vilma néni csak ámult meg bámult. Sosem hitte volna, hogy Emma és Lajos, ez a két derék, jóravaló ember valójában az ördög ügynöke és futára.

„Milyen jogon?”

„Rajta vagytok a listán”, mondta Emma szárazon.

Hát ez végre világos beszéd volt. Már hetek óta beszédtéma volt a városban, hogy valami lista készül azokról, akiknek a közeljövőben el kell hagyniuk nemcsak a várost, hanem az országot is, akiket Magyarországra telepítenek, de Zoli bácsi úgy tudta, egészen biztos helyről tudta, hogy őket nem írták föl a listára. Igaz, a listát még nem véglegesítették. Még lekerülhetnek róla nevek, és fölkerülhet oda másoké.

Vilma néni máskor minden körülmények között megőrizte a hidegvérét, de most pánikba esett. Ki tudja, mi történik, ha nem lép közbe Klementina, akit eddig észre sem vettek. Klementinán idegességnek vagy haragnak a nyoma sem látszott.

„Klementina a helyzet magaslatára lépett.” „Klementina a helyzet magaslatán állott.” Mindazt, ami ezután történt, Vilma néni aprólékosan és érzékletesen adta elő. Sanyi, aki akkor a világon sem volt még, olyan tisztán látta maga előtt a jelenetet, mintha ő maga is szemtanúja lett volna. Klementina beinvitálta a házba Gruberékat, és lépett egy nagyot. A helyzet magaslatára. A helyzet magaslatára nyilvánvalóan nagyot kellett lépni, de Klementina, ha úgy kívánta a helyzet, nem ismert lehetetlent. S amikor már szilárdan megvetette a lábát a helyzet magaslatán, megmutatta Gruberéknak a konyhát. Azért először a konyhát, mert „nemsokára ez lesz a Lajos műhelye”. A sparheltet azonban ki kell cserélni korszerűbbre, mert ha nincs résen az ember, mindjárt odakozmál az étel. Meg az is igaz, hogy tágasabb is lehetne ez a fránya konyha. A nappali szobán csak átsétáltak, azt jól ismerték Gruberék mint sok jóízű beszélgetés és felejthetetlen kártyaparti néma tanúját, „de jó, hogy a falak nem tudnak beszélni”! Azok a csípős viccek, főleg a politikaiak meg a szlovákokra vonatkozók, azok, bizony, manapság veszedelembe sodorhatnák az embert. A hálószobába is épp csak bekukkantottak, mert Vilma néni elállta Gruberék útját, és villámlott a szeme. Klementina szobájában azonban hosszabban elidőztek, pontosabban mondva, csak Emma és Klementina kettesben, mert Vilma néni visszament a konyhába, Gruber Lajos pedig hátramaradt, tudván tudva, hogy úriembernek nem illik betolakodni egy hajadon budoárjába, és kilesni annak intimitásait. Ezúttal Emma sem volt beszédes, az ördög tudja, mi járt a fejében. Csak Klementina nem zavartatta magát. „Azt beszélik, babát vártok. Hát igen, kell a nagyobb élettér. Kivált az ilyen ínséges időkben. Akkor hát most nézzük meg a padlást is. Tele van limlommal, de azt mi Zolival és Vilmával időben eltakarítjuk. Csak vigyázz, Emmuskám, a lépcső nagyon meredek.” De a padlásra Emma már nem volt kíváncsi. A pincére sem.

„Bizonyára megrekedt benne valami, mert hirtelen olyan kedveszegett lett, szegénykém.”

Visszamentek a konyhába, s Klementina úgy emlékezett, hogy Emma szemében könnycsepp kandikált ki, de ezt Vilma néni ellentmondást nem tűrően cáfolta. „A kígyók nem könnyeznek.” Gruber Lajos viszont, s ez biztos, a kezét tördelte, és nehezen lélegzett a forróságban, amelyet a tűzhely lehelt a bíborpiros arcába. Emmának megremegett a hangja, amikor végre újfent megszólalt.

„Tudjátok, mi igazán sajnáljuk...”

Klementina azonban beléfojtotta a szót.

„Ti nem tehettek róla. Ha így döntöttek a városházán, akkor nincs mit tenni. Akkor minekünk szót kell fogadnunk.”

Emma biccentett.

„Megbeszéltük Lajossal, hogy tisztességes lelépőt kaptok tőlünk.”

És akkor elcsattant a pofon, amely egyszer s mindenkorra pontot tett egy barátság végére. A pofon Vilma néni tenyerétől származott, és Emma beesett arcán csattant. Ennek a pofonnak köszönhetően Vilma néni a családi legendáriumban hőssé magasztosult, példakép lett, mint egy másik korban a rettenthetetlen egri nők, de egy idő után őt is utolérte a mindenkori példaképek kikerülhetetlen sorsa, az, hogy kellemetlen perszónává válnak, mert minduntalan a velük élők átlagosságára, ha ugyan nem hitványságára emlékeztetnek. Hősnek lenni nagyobb tehertétel, mint gyávának, mert a gyávaság természetesebb, emberszabásúbb a hősiességnél, s ezért könnyebben megbocsátható. A gyáva embernek sok társa van, a hősnek egy sem. A hősiességben, minden nagyszerűsége mellett, van valami pimasz fennhéjázás, mások akaratlan megszégyenítése.

Sanyi apja egyszer azt fejtegette, hogy Vilma az ő pofonját sok elmaradt korábbi pofon helyett adta, például a szovjet tisztet is fel kellett volna pofozni, aki az ágyasává tette Klementinát. De nem lehetett, mert a szovjet tiszt akkor nyilván szitává lőtte volna Vilma nénit, és mi mihez kezdenénk egy olyan Vilma nénivel, akiből szita lett. Így vagy úgy, okoskodott tovább Sanyi apja, a Történelem kapta Vilma nénitől a pofont, mert Emma abban a szerencsétlen pillanatban a Történelmet személyesítette meg, még ha talán nem is tudott erről. Mert a Történelem az nem egy láthatatlan, absztrakt valami, hanem mindig hús-vér embereken keresztül környékez meg, lép az életünkbe, tesz tönkre vagy emel piedesztálra. Szegény Emma, mondta Sanyi apja, hát ő csak eszköz volt. Más megközelítésből, az ördög eszköze, mert a Történelem, amióta csak van, az ördög műve, s találékonysága ennélfogva kimeríthetetlen. Akárkiben elültetheti a petéit, kivéve az olyan szenteket, mint Klementina.

Később, amikor Gruberék elmentek már, Klementina is megkapta Vilma nénitől, ami járt neki. „Téged pedig tényleg bolondokházába kellene zárni. Gyöngyöt szórsz a disznók elé.” Klementina azonban nem vette zokon Vilma néni feddő szavait. „Vilmának a maga módján igaza volt. De, tudjátok, kedveseim, azt hi-

szem, a magam módján nekem is igazam volt, csak az én igazságom elhalványul Vilma igazságának vakító fénye mellett." Zoli bácsi, Sanyi anyja és apja siettek megnyugtatni Klementinát, hogy ez, bizony, így van, még azt a kapitális közhelyt is elsütötték, hogy „a maga módján mindenkinek igaza van", a hősöknek is meg az egyszerű embereknek is, így mondták: „egyszerű" embereknek, hogy ne kelljen gyávának vagy butának nevezniük Klementinát. Sanyi azonban már akkor gyanította, hogy Klementina se nem buta, se nem gyáva. Pedig még csak kamasz volt. Idővel ezt a kamaszkori felismerést továbbfejlesztette. Úgy vélte, ő mindenki másnál jobban ismeri és érti Klementinát. Úgy vélte, a szentek cselekedeteit más mértékkel kell mérni, mint a többi emberét. A szentek öntörvényűek, az olyan jelzők, mint bátor, gyáva, okos, buta, velük kapcsolatban csak fenntartásokkal alkalmazhatók, vagy egyáltalán nem. Majd legvégül úgy vélte, hogy Klementina, amikor „gyöngyöt szórt a disznók elé", a humorérzékét csillogtatta, ámbár hiába, mert a szenteknek a humora is más, mint az egyéb halandóké.

Az szent igaz, hogy Klementinán olykor nehéz volt eligazodni, s erről se Vilma néni, se más nem tehetett. Az ötvenes években, amikor Sanyi gyerek volt még, Klementina sosem mulasztotta el, hogy karácsonykor ajándékkal kedveskedjen neki. A karácsonyt ugyan külön ünnepelték, de az újév első napjaiban Sanyiék elutaztak Vilma néniékhez, amolyan utóünneplésre, lehetőleg még Vízkereszt előtt. Egy alkalommal Sanyi hintalovat kapott ajándékba Klementinától, szüleinek nem kis megrökönyödésére, mivel Sanyi akkor elmúlt már nyolcéves, lovakkal pedig semminemű tapasztalata nem volt. Hogy juthatott Klementina ilyen bolond gondolatra?... Klementina pedig csillogó szemekkel biztatta, hogy csak üljön fel rá bátran, ez a ló nem rúg, nem harap, ez egy barátságos ló, egy „házi ló", és Sanyi felült a hintalóra, mert szerette Klementinát, látta, mennyire örül, és holtáig bántotta volna, ha elrontja örömét. Klementina pedig csakugyan boldognak látszott, majd nemsokára asztalhoz ültek, s Klementina egész lényéből áradt a nagy megelégedés, mintha valami régi, titkos vágya vált volna valóra. Aztán egyszer csak elkomolyodott, megfogta Sanyi karját, mélyen a szemébe nézett, és azt mondta:

„Tudod, kisfiam, a magyar nép lovas nemzet."

„Lovas nemzet volt", helyesbített Sanyi apja, de Klementina nem hagyta, hogy csak úgy letorkolják.

„Az volt, és az is maradt. Lélekben ma is lovas nemzet."

Még most, sok évvel később, amikor a jelenet szereplői az ő kivételével mind elköltöztek már egy szebb világba, Sanyi még most sem tudta megfejteni, mi motoszkálhatott Klementina fejében azzal a lovas nemzetezéssel, annál is inkább, mert Klementina se azelőtt, se azután nem foglalkozott nemzetkarakterológiával, úgy általában véve nem is érdekelte a magyarsága, mert azt se kitüntetésnek, se átoknak nem tekintette, ellentétben Sanyi apjával vagy Vilma nénivel, vagy éppen Danival, akik a magyarságukat legszívesebben jelvényként hordták volna

a kabáthajtókájukon, mit sem törődve a következményekkel, melyek egy, a magyarokat nem szerető országban aligha maradtak volna el. Klementina lovas nemzetezésének egészen biztosan volt valami rejtett üzenete, de, sajnos, ennek a kódját csak Klementina ismerte. Még azt sem lehetett egyértelműen eldönteni, hogy pozitív vagy negatív töltése volt-e ennek az üzenetnek. Jó-e nekünk, hogy lélekben ezer év után is lovas nemzet maradtunk? Büszkék legyünk rá, vagy szégyelljük? Vagy Klementina megint csak a sajátos, normális ember számára megközelíthetetlen humorérzékét csillogtatta?

A hintalovat mindenestre hazavitték, s bevágták a szoba sarkába; de nem maradt ott néhány napnál tovább, mert Sanyi látni sem bírta, kikövetelte, hogy vigyék föl a padlásra, belőle még Klementina se csináljon bolondot; de ha olykorolykor Klementina meglátogatta őket (szerencsére elég ritkán, hiszen másküllönben ki sem mozdult otthonról), a hintalovat le kellett hozni a padlásról, beistállózni a tévéasztalka alá, ahová épp csak befért, vagyis látható, de nem feltűnő helyre. Klementina azonban nem mutatott érdeklődést a hintaló hogyléte iránt, és lovas nemzetről sem beszélt többé. De bizonyára jólesett neki, hogy ajándékát változatlanul becsben tartják, még akkor is, amikor Sanyi hintalovak megülése helyett már lányok után futkározott. A hintalovat végül, hogy mégiscsak kéznél legyen, amikor szükség van rá, a spájzban szállásolták el, az egyik lekvárokkal és befőttesüvegekkel megrakott polc alá. Sanyi akkor már nem haragudott rá, még egy tréfás versikét is rögtönzött róla, melynek „A spájzőrző kanca” címet adta. Nem volt szíve kidobni akkor sem, amikor sok évvel később Pozsonyba költözött, bár a lelke mélyén kissé restellte ezt a hozzá igazán nem méltó érzelgősséget. Az idő múlásával némileg megkopott fakanca Pozsonyban is a spájzba került, csak hogy ne legyen számára még idegenebb a már amúgy is idegen új környezet.

Itt fedezte föl Dani, amikor még éppen csak megtanult járni, s olyan örömujjongásban tört ki, amilyenben szegény hintaló egész hosszú pályafutása során egyszer sem részesült. Egy emberöltőnek kellett eltelnie ahhoz, hogy végre megtalálja a gazdáját, aki boldogságtól repeső szívvel ül föl a hátára, lovas nemzet fiához méltón, mintha annak idején Klementina eleve Daninak szánta volna jövőbe látó ösztönével. Ez a banálisnak mondható esemény kezdte érlelni Sanyiban azt a gyanút, hogy túl téren és időn valami láthatatlan és józan ésszel megmagyarázhatatlan áramkör kapcsolja össze Dani és Klementina belső világát, mintha Dani nem is az ő fia lett volna, hanem Klementináé. Ez a felismerés azonban vegyes érzéseket kavart benne. Ahogy Klementina, úgy Dani sem tudott hazudni, legföljebb alakoskodott olykor, de azt is ügyetlenül. Mintha Sanyi már akkor sejtette volna, hogy Daninak sok baja lesz az életben, s ezek többségét saját maga idézi elő.